

Evald Jannerts anteckningar från sin tid på Kalmar Bobinfabrik i Trekanten 1909 - 1920

Något om fabriken, där far var maskinist och där vi bodde 1909 - 1916

Fabriken var en s.k. bobinfabrik, där man tillverkade svarvade trädetaljer, trådrullar, pilleraskar, knappformar, snurretoppar o dyl. Antalet anställda kanske var ett 50-tal. Fabriken var Trekantens största arbetsplats. Jag har i boken "Bilder från Ljungby socken" del 1 sid 4 ett foto av de anställda i början av 1900-talet, alltså innan far började. En del av gubbarna känner jag igen. Mannen i mörk kostym längst ut till höger var anställd på kontoret och hette Marmolin. (Han bodde tillsammans med sin mor på övre våningen och vid något tillfälle fick jag av henne en snäcka, som ännu finns f.n. på Dunö). Den andre mannen, sittande, är verkmästare Karl Persson. Honom minns jag mycket väl. Hans hustru hette Ingeborg och de hade två pojkar: Sigurd och Agne. Sigurd var något äldre än jag och Agne något yngre. Sigurd och jag var mycket tillsammans, bl.a. metade vi i ån och "plockade kräftor". Verkmästare Persson dog ganska ung, troligen före 1920. Och jag minns att hans hustru uppvaktade far när han fyllde 50 år 15/7 1922. Sigurd blev målare och arbetade här i staden hos en morbror målarmästare Harding. Sigurd och jag träffades ibland men han är död sedan många år. Den yngre brodern Agne blev ingenjör och vi träffades någon gång på Dunö då han gästade Olbers. Många av de andra gubbarna på bilden känner jag väl igen. Ljungkvist, Reinhold Johansson, Amandus Hagblom, Frans Johansson. Axel Sundin m.fl.

På fabriken fanns arbete även för unga människor, barn skulle man nog säga nu. Ingeborg och jag, ibland också Tage var ofta och "staplade sticks". Sticks var råämnen till svarvningen i "toftsvarvarna" och var en kvadratisk stav av björk, 60 - 80 cm lång och 4 - 5 cm grov. Den sågades av fabriken av "björkklump", som bönderna levererade med hästskjuts. Efter sågningen skulle dessa sticks torkas i särskilda uppvärmda rum, "torken". De skulle staplas i s.k. "ruggar". Man började med att lägga 4 - 8 sticks på golvet. Sedan fortsatte man med ytterligare 4 - 8 sticks vinkelräta mot de föregående till en höjd av bortåt två meter. Det här, "att stapla sticks", var ett lämpligt arbete för unga. Vi fick några ören per rugga, kanske 6 - 8 jag minns inte så noga. Ofta gjorde vi detta på lördagar. Vi var fria från folkskolan på lördagar och fabriken var i full gång. Kanske stannade den något tidigare på lördagar, jag minns inte så noga, det är ju över sjuttio år sedan. Men jag minns, att vi tyckte det var roligt, och pengarna fick vi behålla själva.

Svarvarens uppgift vid toftsvarven var att byta sticks. Själva svarvningen skedde automatiskt. När ett sticks var färdigsvarvat satt en liten bit kvar. Biten kallades "tapp" och slogs bort av svarvaren med nästa sticks och hamnade på golvet under svarven. När arbetet var slut för dagen, låg en hel hög med tapper tillsammans med svarvspån på golvet. Där gick mina syskon på kvällen och lyste oss med en fotogenlykta och samlade ihop tapparna i jutesäckar. Dessa såldes sedan, mest till järnvägspersonal, för en krona säcken. Pengarna gick till fabriken, men var femte säck fick vi som betalning för arbetet.

Det förekom också mycket hemarbete för fabriken räkning. En äldre, lite hjulbent man Sjöberg kom med sin hästvagn, dragen av "Sjöbergs häst" och lämnade av säckvis med svarvade saker t.ex. knappskalet (knappformar). De var i olika storlekar och hade ett litet hål i mitten. De skulle trädas upp på snören. På varje snöre ett gross d.v.s. 144 st. Jag minns att det var roligast med de stora knappskalet. Ibland kom Sjöberg med "snurretoppar". I varje snurrettopp skulle slås i en speciell spik för att snurrettoppen skulle hålla längre.

Snurrettoppen var en leksak lämplig för barn där det fanns asfalterade gator. Den första asfalterade gatan i Kalmar var Nygatan, och när vi var i stan och hälsade på släkten på Malmen, var vi ofta på Nygatan med våra snurretoppar. De sattes i rörelse genom att piskas med en "snärt". Träffade man bra, kunde "snurrettoppen" flyga en lång bit och sedan fortsätta att snurra, när den på nytt hamnade på gatan (inga bilar eller annan trafik på gatan). Sjöberg kunde också komma med pilleraskar som skulle "lackas" d.v.s. sätta lack på askarna.

Jag minns aldrig, att vi barn var sysslolösa, men vi tvingades aldrig till arbete. Vi tyckte det var roligt, och vi hade också mycket tid till lek. Men vissa arbeten på fabriken var förbjudna för barn. Att bli "borrpojke" måste man vara några år äldre eller åtminstone slutat folkskolan. Men jag minns, att jag fick sitta en stund någon gång då och då vid bormmaskinen, och jag minns hur roligt det var, men inte helt ofarligt. Far berättade, att han en gång passerade en bormmaskin och såg något sitta kvar och snurra på "borrspindeln". Vid sidan stod dåvarande disponenten Fritz Elversson och en förman och tittade. "Vad är det som sitter på spindeln?" sa far. "Gottfrid Petterssons skägg", sa disponenten. Gottfrid Pettersson var förmannen. Han hade ett skägg, som räckte långt ner på bröstet. Han hade lutet sig ner mot bormmaskinen, som slet av honom skägget så blodet sipprade fram. Skägget fick aldrig växa ut igen, och jag minns Gottfrid Pettersson både med och utan skägg. Detta hände omkring 1918. (Bilder från Ljungby, sid 4, nr 2 från vänster är Gottfrid Pettersson, men jag minns honom med mycket längre skägg.)

I maskinrummet där far alltså var bas fanns två ångmaskiner, en stor liggande, som via en stor, stor axelledning drog alla maskinerna ute i fabriken. Dessutom fanns en stående ångmaskin, som drog den generator, som gav elektriskt ljus. Några elmotorer fanns ej. Den stora ångmaskinen hade ett svänghjul bortåt två meter i diameter. Detta måste stå i ett visst läge för att maskinen skulle kunna startas. Därför måste man med hjälp av en stor hävstång "baxa" maskinen i rätt läge. Detta fick jag göra några gånger. Och jag minns ännu hur stolt jag

var när jag under fars kontroll, fick sätta igång den stora ångmaskinen genom att öppna för ångan- lite i sänder.

Efter arbetets slut för dagen stannade far först den stora maskinen, och sedan när arbetarna lämnat fabriken, även den lilla. Och då blev det mörkt inte bara på fabriken utan även på kontoret, i disponenten bostad och i vår bostad. Och då gällde det att snabbt hitta tändstickor och få fotogenlamporna tända.

I maskinrummet fanns också en järnsvarv, där far bl.a. tillverkade rörformiga sågklingor till "blockmaskinerna". Jag tillbringade många timmar med att borra och grovsvärva dessa ämnen, som far sedan gjorde färdiga. Jag minns ingen olyckshändelse, trots att svarven enligt nutida begrepp helt saknade skyddsanordningar. Far hade sedan extra betalt för dessa sågklingor, om jag inte minns fel, tio kronor per styck. Fars lön denna tid omkring 1916 - 1920 var sjuttiofem kronor i månaden plus bostad, värme m.m. Jag har massor av minnen från lyckliga tider i Trekanten. Om jag berättar några av dem är det nog inte i rätt ordning vad tiden beträffar.

I fars arbete som maskinist ingick också "pannrengöring och sotning. En gång i månaden tror jag, skulle detta ske. Då släcktes elden i ångpannan och den tömdes på vatten. Sedan kröp far in i den jättestora pannan och knackade bort rost o dyl. Och sedan skulle skorstenen sotas. Den var nog bortåt tjugofem meter hög. En gång fick jag följa med far vid sotningen. Vi kröp in genom en liten lucka. När jag tittade uppåt såg jag ett litet fyrkantigt hål högst upp där ljuset tittade in. I den fyrkantiga skorstenen, kanske 60 - 70 cm i kvadrat, fanns järnpinnar inmurade för att kunna klättra på. Jag försökte ta några steg, men det var högt mellan järnpinnarna, jag var nog rädd också och ville vända. Min far, som kom efter mig sa: "Sätt dig på mina axlar. Och sedan bar det uppåt, om jag ville eller inte. Och jag blev rikt belönad, när vi kom upp och såg över skorstenskanterna. En underbar utsikt över fabriksområdet och över hela Trekanten och långt bort åtta, nio kilometer såg jag Sankt Sigfrids kyrktorn. Varje gång jag ser på fotot av fabriken och den höga skorstenen, har jag denna bild av utsikt framför mig.

Ett annat minne är från 1914, då det var allmän mobilisering. Jag kommer ihåg och kan än höra, hur far lät ångvisslan tjuta, och hur fabriksgubbarna gick och tog farväl för att rycka in i "landstormen". Och jag minns, att i skogen vid sidan av fabriken var en liten militärförläggning. Far var aldrig inkallad under första världskriget. När han mönstrade i början av 1890-talet blev han "kronvrak" på grund av hjärtbesvär. Han berättade, med en viss stolthet, hur det gick till. När läkaren frågade honom om hans hälsa sa han: "Det är bra, men jag blir så lätt andfådd". "Spring några varv kring bordet" sade läkaren. Och det gjorde far, sprang och höll andan. Och det räckte. "Frikallad" sa läkaren.

I fabriksbyggningen bodde vi från hösten 1909 till hösten 1916, därefter fram till hösten 1920 på andra sidan järnvägen, vid landsvägen mellan Kalmar och Nybro. Vi disponerade fyra små rum och kök. Köket saknade fönster direkt ut och i bostaden fanns inte elljus. Det drogs in först 1918. Vatten fick vi hämta vid en brunn på tomten, där vi med hjälp av ett brunnskar och en rulle försedd med vev fick upp vattnet. En hink "spann" hängde i en kätting, som låg några varv kring rullen. I uthuset fanns en bryggstuga med vedeldad tvättgryta, dit man fick bära vattnet från brunnen. I grytan kokade mor tvätten i "lut", som ofta var gjord av björkaska. Tvättmedel fanns inte under första världskriget. Efter tvättningen, som skedde för hand mot tvättbräde (Jag tror det fortfarande finns en trasig tvättbräda i någon skrubbe på Dunö) skulle tvätten sköljas och "klappas". Detta skedde ute vid brunnen. Ett tungt och påfrestande arbete för mor. Jag kan ännu känna hur iskallt vattnet var. Vi bodde i bottenvåningen och över oss bodde ägaren till huset, Frans Johansson. Han var änkeman, men hans dotter Elin bodde hemma och skötte hushållet. Hon var ganska besvärlig och mor och hon kom inte överens så bra. Frans Johansson arbetade på fabriken bl.a. med att spika lådor och packa färdiga artiklar, som i stor utsträckning exporterades till England. Ett annat arbete för honom var att smörja lager till den stora

axelledningen i fabriken. Ett av dessa lager fanns på utsidan av fabriken, flera meter över marken. En gång när han smörjde detta lager stod han på en stege och lutade sig mot axeländan. Detta var under middagsrasten och maskinen stod stilla. Till saken hör att Frans J. alltid i arbetet bar "säckförkläde". Efter middagsrasten gav far ångsignal och startade maskinen, men hann aldrig få full fart. Han fick höra rop och skrik utifrån och slog av maskinen. Han sprang ut och där hängde Frasse fritt i luften. Hans säckförkläde hade fastnat i axeländan, när den börjat röra på sig. Hade maskinen gått några varv till hade Frasse följt med. Men far hann stanna maskinen och var också den som lyfte ner Frasse. De andra gubbarna bara stod och "glodde". Far var alltid snabb i vändningen och stod aldrig handfallen.